GALACTION VEREBCEANU
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

O VARIANTĂ MOLDOVENEASCĂ A CĂRȚII POPULARE *ALEXANDRIA**. FONETICĂ (2)

Abstract. The article analyses the phonetic characteristics of the popular book *Alexandria* (Romanian manuscript, quota 817, fund 301, copied in Chisinau in 1790 and stored at the National Library of „V. I. Vernadsky" Academy of Sciences of Ukraine). The phenomena are examined at the levels of vowels and consonants.

Keywords: phonetic, vowel, consonant, diphthong, hiatus vowel, consonant group.

Vocalism. Vocala [a]. [a] etimologic este menținut în *cadelniță* (18^{v}). În cuvîntul *dascăl*, [a] posttonic etimologic este păstrat fără excepție în cele nouă atestări: *dascal* (56^{r}-2, 66^{r}), *dascalul* (51^{r}, 71^{r}, 73^{v}), *dascalului* (71^{v}), *dascale* (71^{r}-2).

Vocala [ă]. Trecerea lui [ă**]** protonic la [a] nu este consemnată decît în *capitanii* (34^{r}) şi în *încarcaț* (adj. pl., 52^{v}). Cvasimajoritare sînt însă exemplele cu [ă] conservat, indiferent dacă în silaba următoare apare un [a] accentuat: *am arătat* (28^{v}), *bărbatul* (44^{v}), *călare* (31^{r}), *împărat* (33^{v}), *păcat* (54^{v}) etc. sau o altă vocală: *bătrîn* (13^{v}), *pădure* (16^{v}) etc.

Fonetismul etimologic, cu [ă] neasimilat la [a], ne întîmpină în cuvintele *păhar(ul)* (33^{v}, 34^{r}, 72^{r}, 75^{v} etc.) şi *păhară(le)* (33^{v}, 38^{r}, 72^{r}), formele înregistrînd 15 atestări. Deşi mai puține la număr, grafiile cu [a], devenite ulterior normă literară, nu lipsesc: *pahar(ă)* (34^{r}, 30^{r}), *paharnic(ul)* (72^{r}, 75^{r}).

[ă] aton este conservat în prepoziția *către* (13^{r}, 27^{v}, 40^{r}, 73^{r} etc.) şi în: *fămeia* (44^{r}), *nădejde* (28^{r}, 28^{v}, 32^{r}), *părechi* (38^{r}), *păreții* (56^{v}), *părețîi* (67^{r}). În acelaşi timp, [ă] a fost modificat în [e], ca urmare a proceselor de acomodare sau asimilare vocalică (ILRL 1997, p. 88), în: *femeile* (41^{v}), *blestem* (vb., 38^{r}), *besărică* (24^{r}-2).

Forma etimologică *a prăvi*, ca şi cea intermediară *a previ*, nu se atestă. Consemnăm, o dată, *privie* (76^{r}), cu [e] trecut la [i].

[ă] aton este notat în formele verbului *a ridica*: *rădică* (76^{r}), *rădicat-au* (14^{v}), *să rădică* (22^{v}, 24^{r}, 29^{r}, 36^{r}, 61^{r}, 67^{r}, 69^{r}), *mă voi rădica* (27^{r}), *să rădicară* (53^{v}), *îş rădică* (76^{r}) şi în cele ale lui *a risipi*: *răsăpeşti* (48^{v}), *răsăpi* (39^{r}), *răsăpiră* (42^{r}); vezi şi adjectivul *răsăpiț* (69^{r}). Inovația cu [i], aparținînd graiurilor sudice (Gheție 1975, p. 100), este înregistrată în cele două exemple: *să ridică* (26^{r}), *să ridicară* (54^{r}).

[ă] este, de asemenea, etimologic în formele: *învăli* (40^{r}), *învăliț* (51^{r}), *învălură* (51^{r}), *învălită* (19^{r}, 22^{r}).

[ă] nu a evoluat în paradigma verbului *a mulțumi*, menținînd constant forma mai veche: (*nu*) *mulțămăsc* (13^{r}, 24^{v}, 27^{v}, 59^{r}, 66^{v}, 71^{v}), *mulțămeşti* (64^{r}), *mulțămi* (64^{r}) etc.

* Vezi „Philologia", 2014, nr. 1-2, p. 72-136.

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

[ă] nu este trecut la [i] în: *lacrămi* (70r, 72r), *lacrămile* (72r, 76r, 76v).

[ă] aton a fost conservat în: *lăcuitorii* (28r), *lăcuiesc* (64v), dar a trecut la [o] în: *folos* (47v, 48v, 75r), *nu folosiră* (42r 72v), *folosi-va* (24v), *de folos* (64v, 75r), *norocul* (41r, 52v, 55r, 58r, 65r, 66v, 68v), *nenorocită* (76v), *norod* (17v) *noroade* (70v), *să zăbovim* (52v).

Vocala [e]. În cuvîntul *datorie* (27v), [e] etimologic a fost înlocuit prin [a], ca urmare a acțiunii analogice a verbului *a da*.

[e] a trecut la [ă] în *Dumnezeu* şi derivatele: *Dumnedzău* (13v, 28r, 44r), *Dumnedzăul* (60v), *Dumnedzăului* (65v), *Dumnedzăule* (70v), *dumnedzăiesc* (76r) etc.

[e] apare conservat în *streine* (adj., 69r, 75r, 76v), fonetismul etimologic fiind larg răspîndit în epocă (ILRL 1997, p. 296).

Prezența lui [e] în *să mieră* (44r) a fost explicată prin diftongarea lui [e], fenomen ce caracterizează graiurile de nord, în special cele moldoveneşti (ILRL 1997, p. 296).

[e] medial accentuat s-a închis la [i], prin disimilare, în *crieri(i)* (17v, 70v).

[e] aton s-a menținut în *sălbateci*(*lor*) (32r, 39v, 40v-2, 65v etc.).

Conservarea lui [e] aton este notată în puține cuvinte: *besărică* (24r), fenomenul fiind bine reprezentat în paradigma verbului *a citi* şi derivatele: *ceti* (24v, 25r, 40r, 54v etc.), *cetiră* (16v, 23r, 24v, 75r), *au cetit* (33r, 41r), *veț ceti* (51r), *să ceteşti* (66r), *cetitoriule* (35r, 66r); cf. şi: *citi* (13v-2, 15r, 23r, 32r), *să citeşti* (22r), *să citească* (33r). În rest, textul înregistrează exemple cu [e] trecut la [i]: *bisericii* (24r), *dimineață* (32r, 51v), *inimă* (55v, 75v), *nimic* (16r, 65r), *nişte* (16v, 18r), *pricepe* (61v).

[e] tonic apare notat, o dată, în *să trimetim* (15r), dar formele ci [i] sînt majoritare: *trimit* (15r), *trimisă* (13r, 14r, 23r, 27r-2), *au trimis* (14r), *trimisă*(*ră*) (13v, 23r, 23v, 24v etc.), *să nu trimiț* (13r), *a trimite* (14v) etc.

Trecerea lui [e] medial aton la [i] este pusă în evidență de exemplele: *cetile* (70v), *fetile* (17r, 59r, 59v), *gadinile* (47v), *hangerile* (36v), *iepile* (46v-2), *lemnile* (40v), *peştile* (46v, 47r-3), *peştiră* (46v, 64v, 65r, 66r, 66v), *pietrile* (40v), *pivnițile* (74r), *prietinul* (54v), *prietinii* (54r), *prietinilor* (54r), *priiteşug* (68v), *sămnile* (74r), *stelile* (19v, 26v, 48v, 71r, 76v), *sufletile* (70r, 70v), *şide* (24v, 53r, 67r etc.), *şidem* (44r), *şideț* (16r, 57v), *să şideț* (23r), *a trie* (16v, 34r, 34v, 36r), *unile* (40v, 57r, 67v, 70v) etc. Mai numeroase sînt însă exemplele cu [e], acceptate mai tîrziu de limba literară: *adevărat* (15v, 48r, 66v, 74r etc.), *adevărate* (59r, 44v, 59r), *fetele* (59r), *luceferilor* (57r), *stelele* (26v) etc.

[e] final aton este păstrat de cele mai multe ori: *adoarme* (70v), *carte* (24r), *este* (17r, 40v, 41v, 43r etc.), *oaste* (26v), *zile* (28v) etc. Fenomenul închiderii lui [e] la [i], prezent în epocă în primul rînd în Moldova (Gheție 1975, p. 109, 396), are o întrebuințare largă: *cinsteşti* (65v), *să citeşti* (22r), *esti* (13v, 48v, 67v, 73r), *di* (17v), *faci* (30v), *fereşti-te* (13r, 75r), *găteşti-te* (64r), *împărățăşti* (15r, 32r, 33r, 65v), *jăcuieşti* (22v), *legi* (41v), *miluieşti-mă* (73v-2), *te milostiveşti* (15r, 42r), *milostiveşti<-te>* (17r), *mulțămeşti* (64r), *pădzăşti-te* (72v-2), *pietri* (30r, 57r, 76v etc.), *smereşti* (32r), *tătărăşti* (16), *trebuieşti* (13v, 72v), *trînteşti* (28r), *vini* (74r) etc.

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

[e], urmat de [n], s-a păstrat în *denapoi* (17r, 42r-2), în celelalte situații este notat fonetismul [i]: *din* (13v, 32r etc.), *dinapoi* (17r, 47r), *dintru* (14r, 35r, 74r).

[e] final aton este totdeauna păstrat în unele cuvinte în care româna literară actuală prezintă forme cu [i]: *aice* (16r, 44r, 65v, 67v etc.), *atunce* (13r, 30r, 44v, 60r etc.), *ce* (conj., 13r, 23r, 32r, 43r etc.); cf. însă numai *căci* (14v, 69r etc.) şi *nici* (15v, 27r, 54r, 76r etc.).

Vocala [i]. Epenteza vocalei [i] este consemnată fără excepție în formele verbului *a* (*se*) *înspăimînta*: *mă spăimîntai* (16v, 63r), *mă spăimîntă* (66v), *să spăimîntă* (26v, 47r, 67v, 73r etc.), *să spăimîntară* (14v, 24v, 35r, 52r etc.), *s-au spăimîntat* (54r, 67r).

Vocala [î]. [î] apare totdeauna conservat în paradigma verbului *a intra*: *întra* (29v), *întră* (22v, 46v, 65r, 66v etc.), *întrară* (18v, 29v, 47r, 60v etc.), (*n*)*au întrat* (17r, 28v, 35r, 66r-2 etc.), *întra-voi* (65r), *să nu întri* (64v), *ar fi întrat* (66r), dar a evoluat la [u] în formele verbelor *a umbla*: *umbla* (17r-2, 25r, 68r, 76v etc.), *umblară* (46v, 47r), *au umblat* (54r), *de umblat* (48r) şi *a* (*se*) *umple*: *să umple* (13v), *au umplut* (41v), *să umplu*(*ră*) (14r, 27r, 55v, 72r etc.), *s-au umplut* (76v). În cele opt atestări ale lui *inimă* (55v, 75v, 76v), *inima* (48v, 70r, 72r-2, 75r), [î] etimologic este înlocuit cu [i] analogic.

[î] a trecut la [i] în: *timpinare* (18r), *întimpinare* (15r, 18v, 24r), *întimpinară* (43r, 65r, 69r), *s-au întimpinat* (66v), *să întimpinară* (74v); cf. (*să*) *întîmpinară* (18r, 56r).

[î] accentuat + [n] apare „diftongat”, prin anticiparea elementului palatal din silaba următoare: *cîine* (42r), *cîinii* (42r) *cîinilor* (14r), *mîini* (42r, 55r), *mîinele* (22v, 65r), *mîinile* (36r, 53r, 70r, 76r), *mîine* (23r, 24v, 30v), *pîine* (42v, 43v).

În *nalt* (55r), se constată, o dată, afereza lui [î]; cf. însă, frecvent: *înalt* (26v-2, 48r, 61v, 71r etc.), *înaltă* (32r), *înalț* (42v, 43r, 60r, 60v-2).

[î] a fost sincopat în *țărnă* (56r, 71r).

Vocala [o]. Metafonia lui [o] nu a avut loc în: *amadzone* (57v), *amadzonilor* (57v, 58r, 58v), *corona* (19r), *groz*(*d*)*nic* (67v, 69v), *omenii* (35r), *oste* (63r), *scosă* (71v); cf. şi *amadzoanele* (59v).

Conservarea lui [o] aton este pusă în evidență de cele două atestări ale cuvîntului *cocon* (13r, 13v); cf. însă *cucoară* (39v-2).

[o] aton a trecut, o dată, la [u] în *purunci* (47r) și, dacă nu e greşeală de copiere, în *dumesnici* (47v).

Vocala [u]. Fonetismul etimologic *minciunos* nu este consemnat, atestăm numai două exemple cu [u] evoluat la [i], prin acomodare sau asimilare vocalică: *mincinoasă* (70r, 75v).

În *suptsisioară* (55v), primul [i] este rezultatul unei asimilări vocalice.

[u] aton în poziție nazală este menținut în formele verbului *a porunci*: *poruncesc*(*u*) (22v, 27r), *porunci* (14r, 25r, 26v, 28r) şi în: *frumseța* (43v), *frumsățа* (43v, 46r), cu precizarea că în *frumseța* şi, probabil, în *frumsățа*, cu al doilea *m* suprascris, se constată sincopa lui [u] din silaba următoare.

[u] este păstrat în *rumâneşte* (39v), fonetism curent în primele texte (Densusianu 1961, p. 90), şi în (*au*) *încungiurat* (60r, 58r), dar a trecut în [o] în *mormînt* (56r, 76v-2).

[u] final, avînd, posibil, valoarea zero, este notat exclusiv în cuvintele cu sufixul -*esc*: *biruiescu* (28v), *dăruiescu* (55r), *gîndescu* (72r), *împărătescu* (34r-2, 34v, 59r, 63r, 72 r, 73r,

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

73^{v}), *mulţămescu* (13^{r}), *să muncescu* (65^{v}-2), *plătescu* (30^{v}), *poruncescu* (22^{v}), *prorocescu* (53^{r}), *sămăluiescu* (33^{v}), *sfătuiescu* (65^{v}), *slujescu* (31^{v}), *socotescu* (73^{v}-2), *străjuiescu* (44^{v}), *tîlhuiescu* (73^{r}), *trebuiescu* (58^{r}); vezi însă, o dată, *acestu* (63^{v}). Grafiile fără [-u], în aceleaşi condiţii, sînt şi ele puţine la număr: *biruiesc* (55^{r}), *dumnedzăiesc* (76^{r}), *gîndesc* (27^{v}, 33^{r}), *greşesc* (73^{r}), *împărătesc* (34^{r}, 69^{r}, 74^{r}), *lăcuiesc* (64^{v}), *poruncesc* (27^{r}), *slăvesc* (60^{v}), *trăiesc* (44^{v}-2, 73^{r}), *vesălesc* (31^{r}, 69^{r}), *voiesc* (54^{v}).

În cîteva grafii, [u] este semnalat cînd formează un diftong cu iotul precedent: *audziiu* (63^{r}, 65^{v}), *grăiiu* (67^{v}), *mă învredniciiu* (71^{v}), *mă lipsiiu* (75^{v}), *plătiiu* (31^{v}), *pustiiu* (39^{v}), *viețuiiu* (75^{v}).

Vocale în hiat. H i a t u l [ă] – [u] este menținut în *dinlăuntru* (61^{r}) şi în *înlăuntru* (26^{r}); cf. însă *dinluntru* (61^{r}), în care hiatul este redus la [u], prin stadiul [u] –[ă] >[o] (Gheție 1975, p. 119).

H i a t u l [i] – [i] nu a fost contras în: *priimi* (15^{r}), *să priimeşti* (59^{r}).

H i a t u r i l e [u] – [a], [u] – [o] sînt fie conservate, fie reduse, prin eliziunea primei vocale (Densusianu 1961, p. 68), în exemplele: *întru acel* (19^{r}, 25^{r}, 46^{v}-2, 68^{r} etc.) – *într-acel* (29^{r}, 51^{v}, 60^{r}), *întru acei* (43^{r}) – *într-acei* (60^{v}), *întru o* (24^{r}, 42^{v}-2, 65^{r}-2, 74^{r}-3 etc.) – *într-o* (60^{v}), *nu au putut* (75^{v}) – *n-au putut* (15^{v}) etc.; cf. însă: *într-ace* (28^{v}, 61^{v}, 71^{r}), *într-aceste* (67^{r}), *într-alt* (44^{v}, 67^{r}), *într-alte* (18^{v}, 43^{r}, 66^{v}, 67^{r}-2), *într-însa* (16^{v}, 27^{v}, 47^{v}, 64^{v}-2 etc.), *într-însăle* (42^{v}, 52^{r}, 57^{r}) *într-înşii* (42^{v}) etc. La fel unice sînt şi formele cu h i a t u l [ă] – [a]: *că a* (13^{v}, 30^{r}-2, 58^{v}-2 etc.).

Diftongi şi triftongi. D i f t o n g u l [e̯a] etimologic este menținut în sintagma de ori- gine slavă *sfeataia sfeatih* (18^{v}), dar a trecut la [e] în *mrejă* (34^{v}).

În poziție finală, [e̯a] accentuat se monoftonghează: *ave* (22^{r}, 47^{v}, 53^{v}, 61^{v} etc.), *n-ave* (15^{v}, 47^{v}), *voi ave* (25^{r}), *nu veț ave* (40^{v}), *va ave* (47^{v}), *aş ave* (73^{r}), *ar ave* (73^{v}), *voi be* (24^{v}), *be* 24^{v}-2, 70^{v}), *să nu be* (70^{v}), *crede* (23^{r}), (*să*) *cunoşte* (18^{v}), *dzice* (26^{v}, 36^{v}, 61^{v}, 76^{v}), *dure* (13^{v}), *me* (13^{r}, 36^{v}, 52^{v}-2, 76^{v}-2 etc.), *merge* (17^{r}-2, 25^{r}, 36^{r}-2, 76^{v} etc.), *petrece* (76^{v}), *plînge* (24^{v}, 36^{v}, 43^{v}-2, 76^{v} etc.), *pute* (14^{r}, 34^{v}, 75^{r} etc.), *pute-voi* (44^{v}), *spune* (47^{v}), *trece* (29^{r}, 74^{r}), *vede* (41^{r}, 46^{r}, 65^{v}-2, 67^{r}), *vre* (16^{r}, 33^{r}, 46^{r}, 67^{v}, 74^{r} etc.). Forma cu [e̯a], exclusivă în unele cazuri: *vrea* (58^{r}), este prioritară în alte cazuri: *acea* (17^{r}, 26^{r}, 66^{r} etc.), cu 14 atestări, față de numai cinci consemnări ale lui *ace* (28^{v}-2, 54^{r}, 61^{v}, 71^{r}).

Aceeaşi modificare suferă [e̯a] şi în poziție neaccentuată, exemplele cu [e̯] deschis fiind predilecte în forma articulată a unor substantive feminine: *avere* (30^{v}, 53^{v}, 63^{r}, 64^{r}-2), *bere* (25^{r}), *carte* (13^{v}-3, 32^{v}-2, 58^{r}-3, 75^{r} etc.), *cetate* (15^{v}-2, 29^{r}-4, 61^{v}-2, 74^{r}-3 etc.), *cinste* (53^{v}-2, 69^{r}, 71^{v}), *curte* (47^{v}), *dragoste* (28^{v}, 55^{r}, 75^{v}), *jale* (30^{v}, 44^{r}, 48^{r}, 48^{v}), *lume* (18^{v}-2, 36^{v}-2, 54^{v}-3, 71^{v}-4 etc.), *mare* (29^{r}, 69^{v}-3, 70^{v}), *minte* (13^{v}), *moarte* (25^{r}, 48^{r}-2, 71^{r}-2, 76^{r}-2 etc.), *muiere* (44^{v}-2, 53^{v}, 63^{v}-3, 73^{v} etc.), *mulţime* (16^{r}, 25^{r}, 29^{r}, 53^{r}), *noapte* (42^{v}-2, 47^{r}-2, 51^{r}, 72^{r} etc.), *oaste* (35^{v}-2, 52^{r}-3, 60^{r}-4, 76^{v} etc.), *pasăre* (48^{r}), *plîngere* (30^{r}), *putere* (27^{v}-3, 54^{v}-2, 57^{v}-2 etc.), *stăpînire* (53^{v}), *venire* (22^{r}, 34^{r}, 52^{v}-2, 74^{v}), *vreme* (70^{r}) etc.; cf. şi forme cu [e̯a] nemonoftongat: *aceea* (14^{r}, 46^{v}, 66^{r}, 74^{v} etc.), *cetatea* (24^{r}).

BDD-A6752 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

Adverbele şi numeralele ordinale nu primesc particula deictică *-a*, formele curente fiind cele terminate în vocală etimologică: *acole* (26r-2, 39r-3, 66v-3, 72v-2 etc.), *aice* (16r-2, 40r-4, 65v-5, 71v-2 etc.), *asămene* (35r, 64v), *aşijdere* (27r, 34v, 65r), *atunce* (13r, 31r-3, 55v-3, 75v-2), *purure* (55v), *al doile* (16v), *al patrăle* (22r, 72r).

D i f t o n g u l [e̯i] este menținut în: *trei* (16v, 28v-2, 51v, 74r-2 etc.), *al treile* (31v), dar a trecut la [i̯i] în *al triile* (33v).

D i f t o n g u l [i̯a] în poziție moale este redus constant la [i̯e]: *ele* (52r, 58v), (*nu*) *este* (13r-2, 30v-3, 54v-4, 74r-4 etc., cu 95 de atestări), *grăieşte* (17v, 18v, 53v, 70r), *muiere* (44v-2, 53v, 63r-2, 63v-3 etc.), (*nu*) *trebuieşte* (43r, 52v, 70v, 72v-2, 73r). Singurele exemple, notate cu iati: *iaste* (48r) şi *eale* (44v, 46v), par să reproducă diftongul [i̯e], fiind, probabil, o deprindere grafică.

[i̯a] accentuat apare transformat în [i̯e]: *e* (pron. pers., 44v, 68r, 69r-2, 71v), *ie* (vb., 53v-2), *omorîie* (40v) şi în forma de impf. a unor verbe: *să apropie* (74r), *cernie* (72v), *fugie* (39v, 52r, 53r, 72v), *gîndie* (43v, 75r), *grăie* (41v, 47r), (*va*) *junghie* (18v, 55v), *ieşie* (25r, 42v-2, 68r), *plătie* (22r), *privie* (76r), *scrie* (18v, 32v, 38r, 40r-2 etc.), *slujie* (74v), *strălucie* (18v, 19v, 66v), *dzdrobie* (52r) etc.

În mai multe exemple, [i̯a] accentuat este constant precedat de [i], fiind consemnată succesiunea *iia*, niciodată *ia*: *amiia(d)zăzî* (18v-2, 53v-2, 57v, 60r-2), *diiavolul* (75r), *diiavolului* (76r), *indiian* (73r, 73r), *miiazănoapte* (19v-2), *patriiarh* (73v), *piiatră* (17v, 30r, 47v, 71v etc.), *viiață* (15r, 35r, 42r, 51r etc.), *viiața* (31r, 48r, 53v, 76v-2 etc.).

La finală de cuvînt, [i̯a], accentuat sau aton, este modificat în [i̯e]. Fenomenul este aproape general în forma articulată a unor substantive feminine comune sau proprii: *bogăție* (56r), *corabie* (30v), *frăție* (75v), *Indie* (35r-3, 53v-3, 56r-3, 57v-3 etc.), *împărăție* (13r-3, 33r, 48v-2, 69v-2 etc.), M*achedonie* (13r-3, 74v, 75r-6, 76r), *mirodenie* (46r), *mîndrie* (13v), *moşie* (33r, 36v, 43r, 46r, 75r), *Persie* (22v, 26r, 31r, 36r, 36v), *ploaie* (16r, 25r), *robie* (23v), *sabie* (15r, 31r-2, 61v-2, 68v-2 etc.), *solie* (13v), *vedenie* (32r), *voie* (18v, 31v, 36r, 54v etc.). Menținerea lui [i̯a] este rarisimă: *să apropiiară* (29r, 35v, 70r), *s-au apropiiat* (63v).

D i f t o n g u l [i̯e], după labiala [p], alternează cu [e] în paradigma verbului *a pieri*, exemplele fără diftong fiind mult mai numeroase: *piere* (vb., 48r), *nu pier* (vb., 27r), *să piei* (54v) ~ *am perit* (40v), *au perit* (51v-2, 67r, 76v), *periră* (16r, 47v, 52r-2, 53v-2 etc.), *vei peri* (41r, 46r), *peri-vei* (69r), *va peri* (46r, 54r), (*nu*)*veț peri* (54r, 69r), *nu vor peri* (72v), *să perim* (40v, 40v), *să periț* (58v), *aş peri* (68r), *a peri* (58r), *periț* (adj. pl., 40v, 69r). În alte situații, forma cu [i̯e] este singura consemnată: *piele* (s., 48r, 48v), *piei* (19r, 22r, 48v, 57r), *pieile* (48v), *pietre* (19r, 22r, 52v, 76v), *pietri* (30r-2, 32v-4, 38r-2, 57r-3 etc.), *pietrile* (40v). În cazul adjectivului *verde*, notat *vierz* (43r), e posibil să ne aflăm în fața unei forme hipercorecte.

D i f t o n g u l [i̯u] este păstrat în: *fiiu* (72r), *fiiul* (15r, 44r-2), *fiiule* (72r-3), singura formă întîlnită în text, şi în cuvinte de tipul *ajutoriu* (vezi *infra*).

D i f t o n g u l [u̯ă] > [o], prin acomodare, în forma de perfect simplu persoana a III-a singular a verbului *a lua*: *luo* (15v-2, 36v-2, 55r-2, 76v etc.), cu 32 de înregistrări, şi în cele două atestări de conjunctiv prezent: *să luom* (16r, 16v).

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

T r i f t o n g u l [i̯eu] este notat constant în adjectivul pronominal posesiv de persoana I singular *mieu* (15r-2, 35r, 65v-4, 76v-3 etc.).

Consonantism. L a b i a l e. Înaintea vocalelor din seria anterioară, labialele apar nealterate: *bine* (15r), *piele* (48r), *pietri* (57r), *să mieră* (44r), *va fi* (61r), *vin* (70v) etc. Excepție fac oclusiva labială [p] şi fricativa labiodentală [f], care sînt uneori palatalizate în stadiile [ḱ] şi, respectiv, [h’]: *chiperiul* (14r), *chiperi* (14r), *herbinț* (70r), *her* (47v, 48r, 48v, 61r, 68v); cf., o dată, şi *fier* (66r). În grafiile *fhier* (22r), *fheră* (28r), [fh] „ar putea reflecta eventual stadiul „intermediar”, cu labiala păstrată: [fh’]” (ILRL 1997, p. 306).

Rostirea dură alternează cu rostirea moale, mai numeroase fiind exemplele în care, după labialele [m], [v], [b] şi [p], [e] > [ă] şi [e̯a] > [a]: *tocmală* (28v), *să tocmăsc* (34r), (*să nu*) *măr*g (36r, 46r, 52v), *să margă* (14r, 27r, 46r, 52v etc.), *mărgînd* (64v), (*nu*) *mulțămăsc* (24v, 27v, 66v, 71v), *să izbăvască* (65v), *să să milostivască* (22r), *să otrăvască* (70r), *să vorbască* (43r), *răpăşte* (28r), *să să topască* (44r); cf. şi *dzmeu* (26r), (*să*) *merg* (40r, 41r, 44v, 52v, 59v), *mergînd* (64v, 65r, 66v)*, mulțămescu* (13r, 59r).

[b] etimologic din prepozițiile *supt* (14v, 35r, 58v, 72r etc.) şi *dedesuptul* (29v, 67r), precum şi din substantivul *suptsisioară* (55v) s-a transformat în [p], prin acomodare la dentala surdă [t]. Acelaşi fenomen a avut loc în adjectivul *supțire* (47r).

D e n t a l e. [d], [t] şi [n] nu modifică timbrul vocalelor [e] sau [i]: *adevărat* (27r), *de* (55v), *decît* (54r), *judecat*ă (66r), *va atinge* (70v), *frate* (72v), *înainte* (15v), *nevoie* (39v), *nimene* (47r) etc.

În privința lui [t], este de remarcat, în primul rînd, timbrul dur al consoanei, determinat de reducerea diftongului [e̯a] la [a] şi velarizarea lui [i] în stadiul [î]: *aştaptă* (13r, 14r, 46r), *aştaptă-mă* (32r), *oştanul* (26v), *ştarsă* (36v), *stînsără* (30r), *să stîngă* (30r). Grafiile cu [t] pronunțat moale întrec în frecvență pe primele: *să* (*nu*) *să clătească* (54v, 55r), *să să gătească* (14r, 25r, 34v, 38r, 40r, 55r), *să îmbărbătează* (52v), *să întristeadză* (48v), *steag* (59v) sau *amestecat* (56r), *amestecară* (17r), *blestem* (38r), *nestins* (44v), *s-au stins* (76v) etc.

În cazul fonetismului *stinci* (= *stînci*, 39v), pare să ne aflăm în fața unei grafii hipercorecte.

[t] este păstrat în *supt* (14v, 35r, 58v, 72r etc.).

Rostirea dură a consoanei [s] este dominantă în textul cercetat, în acest sens remarcîndu-se pronumele reflexiv, care, în exemple de tipul *să bucură* (15r), *închina-să-vor* (14v), apare exclusiv în forma velarizată, înregistrînd 268 de ocurențe. La fel velarizat şi general este [s] şi în formele verbale: *ajunsă*(*ră*) (17r, 19v, 26r, 46r etc.), *marsă*(*ră*) (15v, 16v, 34r, 66v etc.), *rămăsăsă* (73r), *purceasă*(*ră*) (17r, 19v, 51v, 71r etc.), *spusă*(*ră*) (16r-2, 26v-2, 34v-2, 74r etc.), *trimisă*(*ră*) (14r, 27r-2, 35v, 44r-2, 69r-2 etc.), *ucisă*(*ră*) (16r, 32r, 47r-2, 54r) etc., în această poziție consemnîndu-se 328 de prezențe.

Rostirea dură a lui [s], ca urmare a reducerii diftongului [e̯a] la [a], este conservată în: *persască* (31r-2, 36r), *samă* (15v, 26v-4, 42v, 76r-2 etc.), *sară* (27v, 51v, 63v), *tusa* (70r), *visa(d)ză* (70v-4, 71v).

Înmuierea lui [s] este pusă în evidență de formele verbului *a găsi*: *găsi* (34r, 36v, 41v, 66r, 68v), *găsiră* (16r, 39r, 48v, 60r, 64r), *găsit-am* (74r), *ai găsit* (74r), *nu vom găsi*

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

(41r-2), *aş fi găsit* (74r), dar şi de grafii ca: *nu folosiră* (42r, 72v), *folosi-m-va* (24v), *mă lipsiiu* (75v), *mesii* (66v), *nelipsiţ* (74v), *pardosite* (57r), *sine* (55v), *sosi* (24v, 54v, 68r-2, 68v-2), *au sosit* (66v, 70r), *sosiră* (34v), *tipsie* (42v, 43v), *tipsii* (57r), *vasilisc* (61r); cf. însă: *găsî* (46v, 68r), *găsîră* (46v, 47r), *nu-l găsîră* (34v-2, 36v, 46v, 47r), *n-ai fi găsît* (74r).

La fel ca în alte scrieri aparţinînd perioadei vechi (Densusianu 1961, p. 48), şi în textul cercetat constatăm două forme ale lui *sînge*: una cu [s] rostit dur, pronunţare normală din punct de vedere etimologic – *sînge*(*le*) (17r-2, 53r, 54r, 71r etc.) – şi alta cu [s] avînd o rostire moale – *singe*(*le*) (19v, 36r-2, 53r-2); vezi şi: *sirmă* (67r), *ţiţa* (72r). Fenomenul a fost interpretat în literatura de specialitate diferit: fie că avem a face cu o rostire moale a consoanelor în discuţie (Densusianu 1961, p. 48), fie că asistăm la false regresii sau la grafii hipercorecte (Gheţie 1975, p. 139-140; Gheţie–Mareş 1974, p. 169-173).

Perechea sonoră a lui [s], africata [dz], care provine, de regulă, din [d] + [e], [i] latin, înregistrează, de asemenea, apariţii numeroase, marcînd ambele articulări, în unele cuvinte [dz] fiind exclusiv dur, cum ar fi în (*lui*) *Dumnedzău* (14r, 23r etc.), cu 106 ocurenţe, în altele fiind preponderent moale, ca în formele verbului *a zice*: *dzisă(ră)* (30r, 70v etc.), *a dzice* (18v) etc., cu 280 de ocurenţe. Excepţie face forma de gerunziu, care numără 73 de ocurenţe, dintre care doar în patru cazuri [dz] este moale: *dzicînd* (27r, 30r, 48r, 63v), restul exemplelor revenind lui [dz] dur: *dzîcînd*(*u*) (36v, 75r etc.). La fel este situaţia în formele substantivului *zi*, care are 101 apariţii – 99 cu [dz] moale: *dzi*, *dzioa*, *dzile* (25r, 36r, 76r etc.) şi două cu [dz] dur: *dzî* (36r, 66v).

Alte exemple: *ai dzidit* (71r), *dzidiu* (s., 61r), *dzisa* (44r), *dobîndzile* (70r), *s-au îmblîndzit* (14v), *să îngrodziră* (53r), *laudzi* (27v), *livedzile* (43r), *mudzicilor* (74v), *să pădziţ* (35v), *să purcedzi* (51r), *s-au răpedzit* (76r), *să te scaldzi* (43v), *şedzi* (15r), *slobodzi* (26v, 35v, 52v, 70r), *soldzii* (47r), *ucidzi* (73r-2), *să ucidzi* (31r, 68r), *vedzi* (44r, 64v, 65r, 67v-2), *voievodzi* (69r) *voievodzii* (18v, 32v, 54r, 76r etc.), *voievodzilor* (69v-2, 74r), cf. şi *mîndzîi* (46v), *să pădzîţ* (26v, 32r), *şedzînd* (33v, 43r, 53r), *vădzînd* (43v, 47v, 66v, 67r-2), *voievodzîi* (22v, 26r).

În formele lui *astăzi*, [-i] final pare să fi „amuţit”: *astădz* (30v, 61r, 75v etc.); cf. *astădzi* (31r-2).

În două grafii, diftongul [e̯a] este redus la [a]: *glogodzală* (17r), *umedzază* (70v).

Încheiem caracterizarea africatei [dz] precizînd că ea apare şi în cuvinte a căror origine este alta decît latină: *budzuganele* (55r), *budzunariu* (33v-3), *iedzer* (47r-2), *iedzir* (46v, 47r-2), *iedzăr* (46v, 55v), *obradzul* (65r), *obradzăle* (39r, 65r, 65v), *să pădziţ* (35v), *să pădzîţ* (32r), *să vă pădzîţ* (26v), *pădzăşti-te* (72v-2), *rădzboi* (27v-2, 38r-2, 51r-2, 63v-2 etc.), *voievodzi*(*i*), (18v, 32v, 71r-2, 74v-2 etc.), *voievodzîi* (22v, 26r, 34r, 34v, 54r), *voievodzilor* (69v-2, 74r, 75r), *dzidi* (vb., 46r), *m-ai dzidit* (71r), *dzidiu* (s., 44v), *dzmeu* (26r). Fenomenul este răspîndit în textele vechi, inclusiv în graiurile nordice din epocă (Gheţie–Mareş 1974, p. 187).

Textul înregistrează cîteva cuvinte în care consoana [z] (< [dz], prin pierderea elementului exploziv) este notată, avînd timbrul moale: *astăzi* (60v), *vezi* (71r), *zidituri*

BDD-A6752 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

(61v), *zilele* (22r-2), *zisără* (16r, 18r), *zicînd* (43v), *zioa* (76r) şi timbrul dur: *înzăstra* (73r), *zîc* (23r), *zîcînd* (14v, 15r, 18r, 22r, 23r, 28r), *zîcături* (18v), fără a se constata vreo preferinţă în acest sens.

Rostirea moale şi cea dură ne întîmpină şi în cazul dentalei [ţ], alternanţe consemnîndu-se în aceleaşi cuvinte: *alţii* (17r, 46v-2, 64v-2, 67v etc.) ~ *alţîi* (46v), *cetăţii* (16r, 25r, 61r, 73v etc.) ~ *cetăţîi* (14v, 22r, 29v), *cetăţile* (35r) ~ *cetăţîle* (22v-3, 54r, 57v, 59r etc.), *curţile* (30v, 41r, 57r, 64r etc.), *curţilor* (56v, 57r) ~ *curţîle* (41r, 56v, 60r, 66v-2), *s-au despărţit* (72r), *vă despărţiţ* (75v) ~ *nu va despărţî* (55r), *nu va despărţî* (76v), *au împărţit* (69v), *împărţiră* (22v), *a împărţi* (69v) ~ *a împărţî* (74v), *am înţeles* (13r, 23r, 23v) ~ *am înţăles* (58v), *porţile* (16r, 25r) ~ *porţîle* (29v-2), *puţină* (14r, 27v, 30v, 70r-2, 75v-2) ~ *puţînă* (47v, 53v, 60r), *suliţile* (27v, 40r, 48v), *suliţilor* (48v) ~ *şuliţîle* (27v, 55r-2), *uliţile* (17r-2) ~ *uliţîle* (29v).

Alteori, [ţ] este exclusiv moale, aşa cum apare în sintagma *împărăţiia ta* (14v-3, 40v-2, 58r-4, 58v-6, 69r-3 etc.), cu 72 de atestări, sau, dimpotrivă, este dur în cele şase exemple realizate în fonetică sintactică: *ţ-am trimis* (13v-3, 14r, 59v-2). În favoarea unei rostiri dure sînt şi grafiile, foarte frecvente, cu [ţ], urmat de ier mare, care alternează cu [ţ] suprascris (redat aici subliniat): Iată cîteva perechi: *cărţ* (22v-2, 53v, 54r) ~ *cărţ* (14v); vezi şi *cărţîle* (54r), *împodobiţ* (66v) ~ *împodobiţ* (18r, 18v), *să luoaţ* (46v) ~ *să luoaţ* (46v), *părţ* (16v, 17r, 25r, 51v, 52r, 53r, 60r-2) ~ *părţ* (16r); cf. însă *părţile* (25r, 39r-2, 53r, 69v etc.) – *părţîle* (54r, 70r), *să pădziţ* (32r) ~ *să pădziţ* (35v), *să nu porţ* (67v) ~ *porţ* (13r), *să porţ* (17v), *răutăţ* (28v) ~ *răutăţ* (42r), *scrieţ* (23v) ~ *scrieţ* (24v), *toţ* (13r, 31v-3, 46v-4, 75r etc.), cu 34 de apariţii ~ *toţ* (13v, 38r-2, 40v-2, 71r-3 etc.), cu 52 de atestări. De remarcat, totuşi, că [ţ] suprascris din aceste exemple alternante nu exclude, teoretic, să marcheze şi un timbru moale.

Rostirea dură a lui [r] este o particularitate a textului: *răci* (24v, 36r, 42v, 43r, 75v), *răle* (63r), *rălile* (63r), *răvărsatul* (53r), *uraşte* (31v), *vra* (24v, 70r, 72v, 76r). La fel dur este [r] în *ţărîle* (18r, 39r, 59r, 69r etc.). E de presupus că, în cazul formei nehotărîte, [-î] final „amuţise", de vreme ce forma de plural ca *ţăr* (scris cu ier mare) apare notată încă în secolul al XVI-lea (Densusianu 1961, p. 60), inclusiv în textul cercetat: *ţăr* (47v-2, 69r, 74v, 75r-3); cf. însă, o dată, *ţări* (76v). Aceeaşi modificare pare să fi suferit [-i] final din pluralul lui *tătar*: „Şi periră acolo *tătar* 3000" (16r); vezi şi grafiile *tătarîi* (16r-2, 25r, 48v), *tătarîlor* (25r, 48v), *tătărăşti* (16r).

Prezenţa lui [r] moale este episodică: *reu* (63r), *vrea* (58r).

O trăsătură caracteristică textului cercetat constituie apariţia exclusivă a lui [r] palatalizat atît în cuvintele formate cu sufixele *-ar,-tor*, cît şi în alţi termeni: *ajutoriu*(*l*) (22v, 35v-3, 54r-3, 59v etc.), *boieriu* (26v, 33v, 72v-2), *bucătariu* (46v), *budzunariu* (33v-2), *ceriu*(*l, lui*) (14r-2, 26v-2, 57r-2, 70v-2 etc.), *cetitoriule* (35r, 66r), *chiperiul* (14r), *hansariu*(*le*) (22v, 27r), *clondiriu*(*l*) (42v, 43-4), *măgariu*(*l*) (27v-2), *mărgăritariu* (22r, 38r, 57r, 73v etc.), *moştenitoriu* (71r), *necuvîntătoriu* (76r), *otrăvitoriul* (76r-2, 76r), *portariu* (34r-3), *potiriu*(*l*) (24v, 25r), *stăpînitoriu* (54v), *tîlhariu*(*l*, *le*) (27r, 27v-2, 73r-4). Împăratul Indiei *Por*, înregistrînd 98 de atestări, apare notat numai cu [r] palatalizat: *Poriu* (18v,

BDD-A6752 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

35ᵛ-4, 56ᵛ-4, 66ʳ-3 etc.). Textul consemnează doar trei grafii cu [r] nepalatizat, scrise cu ier mare: *portar* (34ᵛ), *tîlhar* (22ᵛ, 73ʳ), apariția acestora putînd fi rezultatul suprapunerii cel puțin a două straturi lingvistice.

Vibranta [r] este uneori conservată, alteori dispare prin disimilare. Forme alternante se constată chiar în cadrul aceluiaşi cuvînt: *pre* (13ʳ, 28ᵛ, 48ʳ, 54ʳ etc.), cu 443 de ocurențe, față de numai 33 de atestări pentru *pe* (15ᵛ, 26ᵛ, 48ʳ, 74ʳ etc.). Doar forma arhaică este prezentă în *preste* (13ᵛ, 23ʳ-2, 38ʳ-2, 55ᵛ-2 etc.), însă şi *pentru* (15ʳ-3, 28ᵛ, 47ʳ, 67ᵛ etc.).

[r] a evoluat la [l], prin disimilare, în cele trei apariții ale verbului *a tulbura*: *tulbura-vei* (67ᵛ, 69ʳ, 75ʳ), inovație a graiurilor nordice (Gheție 1975, p. 155; ILRL 1997, p. 312).

[r] nu a fost metatezat în *împrotivă*(*a*) (14ᵛ, 33ʳ, 35ʳ, 52ʳ, 57ᵛ, 60ʳ, 68ʳ, 75ᵛ-2) şi în *protivnic* (27ʳ).

P r e p a l a t a l e. Sub raportul frecvenței, rostirea moale a consoanei [ş] este cvasimajoritară. Au fost înregistrate circa 100 de cuvinte cu acest timbru, care întrunesc 240 de ocurențe. Iată unele exemple: (*să*) *aşedzară* (15ᵛ, 18ʳ, 40ʳ), *cerşilor* (19ᵛ-4), *dînşii* (18ʳ-2, 22ʳ-2, 44ʳ, 76ʳ etc.), *gonaşii* (34ᵛ), *ieşim* (39ᵛ, 58ʳ), *ieşie* (25ʳ, 42ᵛ-2, 68ʳ), *ieşi*(*ră*) (34ʳ-3, 46ʳ-2, 60ʳ-2, 74ʳ etc.), *Levcaduşe* (75ʳ-3), *moşie* (33ʳ, 36ᵛ, 43ʳ, 46ʳ, 75ʳ), *oraşele* (22ᵛ), *paşe* (33ʳ, 33ᵛ), *ruşine* (14ᵛ, 30ᵛ, 58ᵛ-4, 72ᵛ etc.), *sfîrşenie* (39ᵛ), *să săvîrşi* (56ʳ, 76ᵛ), *şerpi*(*i*) (39ʳ, 65ʳ, 74ʳ-3), *uşe* (sg., 61ʳ-4) etc. E de presupus că [ş] suprascris ar putea acoperi aceeaşi rostire moale, cel puțin în cazul substantivelor şi adjectivelor care redau pluralul: *aleş* (14ᵛ, 34ᵛ, 52ᵛ, 74ᵛ etc.), *bucuroş* (23ʳ), *călăraş* (15ᵛ, 26ʳ-2, 28ʳ, 51ʳ etc.), *credincioş* (69ᵛ-2, 75ʳ, 76ʳ), *graş* (57ʳ), *frumoş* (30ʳ, 42ᵛ, 57ʳ), *înghimpoş* (61ʳ), *măceş* (57ʳ), *ostaş* (15ᵛ, 22ʳ, 51ᵛ-3, 54ʳ etc.), *pardoş* (26ʳ, 48ʳ, 51ᵛ-2, 57ʳ), *ţăruş* (52ʳ) etc.

Rostirea dură a fricativei [ş] (urmată de ierul mare) este accidentală: *aş* (vb.,73ʳ), *iarăş* (33ᵛ), *îş* (18ᵛ, 32ᵛ, 34ʳ, 48ᵛ, 76ʳ), [i] final asilabic „anuțind" datorită timbrului dur al siflantei; cf. însă şi *îşi* (72ᵛ), *-şi* (34ʳ).

După [ş] în poziție tare, diftongul [e̯a] este redus la [a]: *aşa* (13ʳ-2, 18ᵛ-5, 33ʳ-4, 58ᵛ-3, 76ᵛ-4 etc.), *deşarte* (13ᵛ), *greşală* (65ᵛ), *să stropşască* (14ʳ), *şao*(*a*) (19ʳ, 69ᵛ), *şarpe*(*le*) (30ʳ, 63ʳ), *şasă* (19ᵛ, 38ʳ).

Fenomenul reducerii lui [e̯a], creat prin sinereză, la [a], în urma acțiunii durificatoare a lui [ş], este ilustrat de: *ş-ar* (28ᵛ), *ş-au* (31ʳ, 39ʳ, 55ᵛ, 74ᵛ-2 etc.).

În verbul *a deschide*, consemnăm forme alternante, cu [ş] < [s], prin asimilare consonantică (Philippide 1927, p. 220-221): *deşchide* (34ʳ-2, 34ᵛ), *deşchisără* (16ʳ, 25ʳ, 34ʳ-3), *să deşchisă* (55ᵛ); vezi şi adjectivul *deşchisă* (29ᵛ) şi forme cu *s: deschide* (34ʳ), *am deschis* (34ᵛ), *au deschis* (22ʳ).

Datorită caracterului dur al lui [ş], [i] din suf. *-şig*, velarizîndu-se în prealabil (Sala 1958, p. 762-764), a trecut la [u]: *meşte*(*r*)*şug* (16ᵛ-2, 30ʳ, 67ʳ-2, 71ᵛ etc.), *priiteşug* (68ᵛ).

Perechea sonoră a lui [ş], prepalatala [j] apare notată în mai puține cuvinte, majoritatea avînd timbru moale: *dîrji* (36ʳ, 40ʳ), *dîrjie* (58ʳ), *grije* (13ʳ, 28ʳ, 44ʳ), *nu grijesc* (27ᵛ), *nu te griji* (65ᵛ), *nu să griji* (13ᵛ), *jefuieşti* (73ʳ), *să jeluiră* (48ʳ), *s-au jelit* (35ʳ),

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

a se jelui (39v), *jertvă* (16v-2, 24r), *jidovii* (61r), *jilț*(*ul*, *uri*) (32v-5, 43r-2, 56v), *griji* (44r), *prăjină* (65r-2), *slujie* (74v), *să slujescu* (31v), *slujind* (23v), *străjile* (26v, 34r, 35v, 63r), *vetejie* (53r, 68v), *veteji*(*i*) (70r, 72v, 76r, 76v).

[j] dur este notat în: *a jăcui* (22v), *jale* (30v-2, 43v-2, 56r, 76v etc.), *jalnică* (71r), *să slujască* (15r). Aceeaşi rostire dură este consemnată şi în grafii cu *ja: grijaşte* (65v), *slujaşte* (70r), *vetejaşte* (35r, 58r), fonetisme datorate adoptării, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a normei literare muntenești [ILRL 1997, p. 313].

În poziție suprascrisă, [j] ar putea marca timbru moale în pluralul grafiilor: *fariį* (71v), *vetej* (22r, 30v, 59v, 74v etc.).

Între africata [ğ] şi fricativa [j] se stabileşte, pentru unele cuvinte, un raport alternant: *giucărei*(*le*) (13v-2) ~ *jucărei* (14r), *gios* (27v, 52r, 54v, 57r, 71r) ~ *jos* (55r, 55v-2, 60v, 67r, 70r), *giunghiul* (70r) ~ *junghieră* (36v), *va junghie* (18v, 55v). În alte exemple, este notat fie numai [ğ]: *agiunsă*(*ră*) (14v, 15v, 39v, 48r), (*au*) *încungiurat* (58r, 60r), *te giură* (70r), fie numai [j]: *joacă* (vb. 74v), *jucară* (74v), *judecă* (17v), *judeca* (15v, 18r, 23r), *a judeca* (39v), *judecată* (41r, 41v, 66r-2), *judecata* (70r), *judecăț*(*ile*) (35r, 76r), *jumătate* (47r-2, 55r-2), *junci* (70v), *să mă joc* (14r), *să te joci* (13v), *să joacă* (14r), *joc* (74v-2), formele devenite literare fiind mai numeroase.

P a l a t a l e. [l'] este menținut, din rațiuni morfologice, în forma de plural a adjectivului *gol*: *goli* (41v-2, 42r, 44r).

[l] din substantivul *fel* are întotdeauna timbru moale: *feliu*(*l*) (41r, 42r, 43r, 49v, 66v), *feliuri* (39v). Într-un caz, *feļ* (68v) este consemnat cu [l] suprascris, care ar putea marca ambele rostiri: moale sau dură.

L a r i n g a l e. [h] etimologic slav apare trecut la [f] în paradigma verbului *a pofti*: *pofteşti* (13r, 75r), *poftei* (33r), *pofti* (67r), *veț pofti* (75r) şi în *vîrf*(*ul*) (47r, 47v, 48v, 67v). Substantivul *praf* înregistrează formele: *prah* (16r, 36r), cu [h] originar conservat, *prav* (36r), cu [f] sonorizat şi trecut la [v], şi actualul *praf* (71r).

Grupuri consonantice. G r u p u l slav [pr] este constant păstrat în cele nouă apariții ale lui *împrotivă*(*a*) (14v, 33r, 35r, 52r, 57v, 60r, 68r, 75v-2) şi în *protivnic* (27r).

[r] originar din g r u p u l [rş] este conservat în *meşterşug* (16v-2, 22r, 57r-2, 61v etc.), dar a dispărut în *meşteşug*(*ul*) (60v, 61v-2, 67r-2, 68v, 71v).

În toate cuvintele de origine slavă înregistrate în textul cercetat, [v] din g r u p u l [sv] a trecut la [f], prin acomodare consonantică (Gheție–Mareş 1974, p. 136): *sfat*(*ul*) (15v, 18r-2, 26v-2, 54r etc.), *sfădi* (43v), *sfătuiescu* (65v), *sfătuitu-s-au* (54r), *sfetnic* (71r), *sfînt* (28v, 46r-2, 74r), *sfinții* (28v, 55r), *sfinte* (28v, 55r), *sfită* (24r), (*să*) *sfîrşi*(*ră*) (39r, 40v, 60v, 69r, 74v), *sfîrșit*(*ul*) (60v-2, 66r, 70v), *sfîrşenie* (39v) etc.

G r u p u l de origine maghiară [tl] a trecut în [cl] în: *viclean* (73v), *vicleană* (42r, 74v).

G r u p u l [ht] apare notat în *dohtor* (24v) şi *dohtorie* (24v).

Concluzii. În general, fonetica manuscrisului cercetat reflectă, într-o anumită măsură, o tendință destul de bine conturată a limbii române aflate în tranziție de la perioada veche la perioada modernă. Pe de o parte, este promovată tot mai insistent,

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)

în special în fonetică, norma literară impusă prin scrierile lui Antim Ivireanul, deci norma literară muntenească, puternic concurată, preferențial în producțiile manuscrise, de norma variantei literare din Moldova. Pe de altă parte, se face simțită tot mai mult tendința de abandonare treptată a fonetismelor arhaice, care rămîn a fi, uneori, majoritare ca frecvență, locul acestora fiind ocupat de inovațiile, e adevărat mai puțin numeroase, acceptate ulterior de norma literară a limbii române unificate.

Această dualitate prezentă în fonetica textului, uşor explicabilă prin caracterul conservator al normei scrierilor din epocă, dar deopotrivă şi ca urmare a unei tradiții grafice îndelungate, se manifestă sub forma unor grafii alternante.

Astfel, la nivelul vocalismului, sînt uzuale fonetismele: *b**ă**rbat* (cvasimajoritar) ~ *c**a**pitan*; *p**a**har* ~ *p**ă**har*; *f**ă**meia* ~ *f**e**meia*; *r**ă**dica* (cvasimajoritar) ~ *r**i**dica*; *c**e**ti* ~ *c**i**ti*; *fet**e**le* (majoritar) ~ *fet**i**le*; *est**e*** (majoritar) ~ *est**i***; *d**in**apoi* ~ *d**en**apoi*; ***î**ntra* (general) ~ ***u**mbla, **u**mfla* (general); *c**o**con* ~ *c**u**cor*; *gîndesc* (majoritar) ~ *gîndesc**u***; *vr**e*** (cvasimajoritar) ~ *vr**ea***; ***ie**ste* (cvasimajoritar) ~ ***ia**ste* etc.

De domeniul consonantismului țin următoarele fenomene: labiale nealterate – labiale palatalizate: ***b**ine* (general) ~ ***ch**iperi*; labiale cu timbru dur – labiale cu timbru moale: *m**ă**rg* ~ *m**e**rg*, dar numai *izbăv**a**scă*, *top**a**scă*; dentale cu timbru moale – dentale cu timbru dur: *găt**ea**scă* ~ *aşt**a**ptă*, numai *s**ă*** (pron. refl.), *ajuns**ă***, dar *găs**i*** ~ *găs**î***; ***dz**ice* (cvasimajoritar) ~ ***z**ice*; *curț**i**le* ~ *curț**î**le*; *vr**a*** (majoritar) ~ *vr**ea***; *porta**riu*** (general) ~ *porta**r***; timbrul dur, preferențial, al prepalatalelor [ş] şi [j]: ***j**oc*, dar şi ***gi**oc*; numai *fe**liu***, *go**li***, dar *pra**f*** ~ *pra**h*** ~ *pra**v*** etc.

Referințe bibliografice

Densusianu 1961	=	Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*. *Vol. II. Secolul al XVI-lea.* Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck, Bucureşti.
Gheție–Mareş 1974	=	Ion Gheție, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti.
Gheție 1975	=	Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti.
ILRL 1997	=	*Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru şi Mirela Teodorescu. Coordonator: Ion Gheție, Bucureşti.
Philippide 1927	=	Al. Philippide, *Originea românilor*. *Volumul II. Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi.
Sala 1958	=	Marius Sala, *În legătură cu originea sufixului* **-şug**, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, p. 762-764.

BDD-A6752 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:32:47 UTC)